

לסוגיית האפקטיביות של ביקורת המדינה ברשויות המקומיות בישראל*

ביקורת ציבורית אפקטיבית ברשויות המקומיות הינה כוונה המציאות. כמעט כל עניין ברשויות המקומיות הופך לפוליטי, נתון ללחצים פוליטיים, החל מנושאים הבסיסיים ביותר כגון: תשלום ארנונה – גובה ופטורים; סדרי חינוך – ממלכתי, ממלכתי דתי, זרם עצמאי; וכלה ברישוי בנייה, ולעתים אף במתן שמות לרחובות. מפלגות, סיעות וקבוצות לחץ המגיעות לשלטון ברשויות מקומיות אינן מצטיינות, לעתים בניקיון כפיים ויש ביניהן שהצלחה בבחירות נחשבת למתן אישור להכנסת היד לקופה הציבורית כדי להוציא ממנה כספים למקורבים, בצורה כביכול חוקית, חוקית למחצה או אפילו בצורה בלתי חוקית. המצב רחוק מלהשביע רצון ונדרשת נשיאה באחריות ציבורית (Accountability) ושקיפות (Transparency) יותר מאי פעם. האם ביקורת המדינה ממלאת את יעודה במתן תשובה לבעיות אלה? במצב של היום דומה שלא; ולהוכחת הטענה מוקדש מאמר זה, תוך המלצה על פתרונות אלטרנטיביים.

השוואה עם מדינות אחרות

ישראל היא אחת מהמדינות המעטות, שבה מבקר המדינה עוסק בביקורת ברשויות מקומיות. אין על כך נתונים מדויקים, אבל על פי ידיעת כותב המאמר מספר מבקרי המדינה בעולם שעוסקים בביקורת הרשויות המקומיות הוא בין 20 ל-30, מבין יותר מ-200. במספר זה לא כלולה, לדוגמא, ארצות הברית – הביקורת היא רק ברמה פדראלית; ואנגליה – שבה בוולס ובסקוטלנד פועלים ארגונים בלתי תלויים לביקורת ציבורית (עוד נחזור לזה). אפילו במדינות בהן פועלת ביקורת מטעם מבקר המדינה ברשויות מקומיות, הביקורת היא אודיטורית גרידא – ומתבצעת על ידי רואה חשבון, או מוגבלת לכספים שזורמים מהקופה המרכזית לרשויות, או מוגבלת לרשות מגודל מסוים (כגון באוסטריה, אשר שימשה דוגמא להרחבת הביקורת בישראל, שם הביקורת מוגבלת לעיר בת 20,000 תושבים ומעלה). ביקורת מקיפה של פעולות וכספים על ידי מבקר המדינה ברשויות המקומיות המלווה בפרסום דוחות מקיפים כמו בישראל, פועלת, לפי אומדן זהיר, בכתריסר מדינות. ההשוואה הבינלאומית מראה כי ביקורת ברשויות מקומיות אינה מהתפקידים הנפוצים של מוסדות ביקורת המדינה בעולם.

* כתיבת מאמר זה הושלמה ע"י פרופ' בנימין גייסט ז"ל מספר ימים לפני פטירתו. פרופ' גייסט היה מבכירי אנשי המקצוע בתחומי הביקורת הציבורית והפנימית בזירה הישראלית והבינלאומית, מתווה דרך, חוקר ומורה. לבד מעריכה לשונית מינימלית מובא מאמר זה כפי שנכתב ע"י המחבר. פורסם בספר "הביקורת ברשויות המקומיות בישראל", בעריכתו של א. פרידברג, הוצאת משרד הפנים, ירושלים, התש"ס-1999.

היקף הביקורת

הגופים המבוקרים

אין נתונים מדויקים, במשרד מבקר המדינה או במקום אחר, באשר למספר הגופים המבוקרים לסוגיהם, בתחום השלטון המקומי. מספר הגופים הוא גדול והיקפם מבחינת תקציבים וכוח אדם שונה מאד. כמו בכל תחום אחר של המינהל הציבורי, המידע (והביקורת) הולכים ופוחתים ככל שמתרחקים לשוליים: אם, לדוגמא, קיים מידע מפורט ולרוב אמין על פעולות עיריית ירושלים, הרי אין הדבר כך באשר לעמותה קטנה שהוקמה על ידי מועצה אזורית בגליל. הדברים גם משתנים מדי יום ואין מעקב מסודר אחרי גופים חדשים או כאלה שהפסיקו לפעול מעשית כישויות משפטיות.

בשנת 1999 פעלו בארץ 265 רשויות מקומיות ולידן 170 מועצות דתיות (כולל בשטחים מעבר לקו הירוק). אך הרשויות המקומיות מקימות גם חברות וחברות בת לחברות, המצויות בבעלותן הבלעדית או במשותף עם הממשלה, עם רשויות אחרות או עם יזמים פרטיים. כאלה מצויות במאות וכולן, תיאורטית, גופים מבוקרים. בנוסף פועלים גם ועדים מקומיים, ועדות תכנון, ואיגודי ערים לניקוז ולכבאות המוקמים על פי חוק. כל ישות כזאת הינה ארגון עצמאי עם תקציב משלו, לפעמים תקציב לא מבוטל. לבד מזאת פועלים מאות גופים עצמאיים בתחומי החינוך והתרבות, ואין מידע באשר למספריהם, או, חשוב יותר, פעולותיהם, דרכי הביצוע והעיקר – האם סדרי המינהל בהם תקינים, האם טוהר המידות תקין וכו'.

מאות מארגונים אלה פועלים ללא בסיס חוקי, ולעתים אף בניגוד לחוק. כך לדוגמא המועצות הדתיות. אלה גופים עצמאיים אשר הנהלתם אמורה להתמנות, על פי חוק המועצות הדתיות, תוך חצי שנה לאחר בחירות מוניציפליות מחדש: זאת לפי מפתח מורכב, המוכתב בחוק. בבג"צים ובדוחות ביקורת נכתב כי סדרי מנוי אלה פשוט אינם פועלים, בעיקר בגלל סכסוכים פוליטיים מקומיים, אך המועצות ממשיכות לפעול ללא מנדט חוקי. ובעניין זה ראוי להזכיר, כי ביקורת המדינה הופעלה רק בכ-40 מועצות דתיות מקרב כ-170 מועצות דתיות קיימות, ודוחות ניתנו רק על כ-20 מהם, כוללניים או נקודתיים – על 12 בתקופה 1988–1998 (ראה לוח 2). לנתונים אלה חשיבות רבה באשר לביסוס הטיעון במאמר זה.

היקף ותדירות הביקורת

אין זה מובן מאליו שגוף מבוקר ייבדק בדיקה מקיפה, דהיינו שעיקרי פעולותיו יבדקו וידווח עליהם בדוח מקיף (על "כל" מכלול הפעילות לא מדובר, כיון שכל ביקורת הינה באופיה סלקטיבית). באותן מדינות מעטות שבהן פועלת ביקורת המדינה ברשויות מקומיות, מדובר ברובן, על ביקורת אודיטורית (כספית) בלבד, או רק על כספים שהוקצבו לרשויות מקופה מרכזית של המדינה.

ביקורת המדינה ברשויות המקומיות מבחינת היקפה, החלה בישראל ברגל ימין. ראשית החלה ביקורת המדינה לפעול – תיאורטית – לפחות ברשויות עצמן ובמהרה התפתחו, בחלקה הודות לעידודה של ביקורת המדינה, דפוסי ביקורת פנימית, שסמכויותיה עוגנו בפקודת העיריות.

שנית, ביקורת המדינה התחילה לפרסם דוחות מקיפים, אשר התייחסו לעיקר הפעילויות של הרשות המקומית: גביית הכנסות; תכנון ובנייה, חינוך, תרבות, משק המים; מינהל וכוח אדם; מצב כספי. אלה גם היו דוחות גדולים בהיקפם. כך לדוגמא, הדוחות על שלושת הערים הגדולות הכילו, לעתים, למעלה מ־100 עמודים. בנוסף לדוחות השנתיים, פרסם מבקר המדינה בשנות החמישים והשישים עד 40–50 דוחות מיוחדים מידי שנה, ומתוכם 15–20 על רשויות מקומיות.

בשנים מאוחרות יותר התפתחו שני תהליכים: מצד אחד הלך וגדל מספר הגופים המבוקרים במגזר הרשויות המקומיות, ומאידך הלך והצטמצם מספר עובדי הביקורת במשרד מבקר המדינה שעסקו בביקורת הרשויות המקומיות.

לוח 1 מצביע על הגידול במספר הרשויות המקומיות; מספרם יותר משהוכפל מאז 1951 וכמובן גדלו והתרבו הגופים הנלווים, הקשורים לרשויות מקומיות.

לוח 1:

מספר הרשויות המקומיות 1951 – 1997*

שנה	רשויות מקומיות – סך הכול	עיריות	מועצות מקומיות	מועצות אזוריות
1951	126	20	64	42
1961	179	25	104	50
1971	194	29	117	48
1981	216	37	125	54
1991	241	47	140	54
1997	262	61	148	53

* המקור, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, פרסום מס' 1103: הרשויות המקומיות בישראל 1997, נתונים פסיים, ירושלים, 1999.

מאידך, כאמור, פחת מספר העובדים שעסקו בביקורת רשויות מקומיות במשרד מבקר המדינה לפחות מחצי לעומת מספרם בשנות השישים. בחלקו קטן מספר העובדים עקב שחיקה, ובחלקו כיוון שעל החטיבה העוסקת בביקורת זו הוטל לבדוק, מידי שנה, את ההוצאות למימון מפלגות ובאופן תקופתי את ההוצאות בגין בחירות ארציות ומקומיות. באופן הדרגתי איבד משרד מבקר המדינה, כתוצאה מכך, את "השליטה" על "קיום" הביקורת במגזר זה, שהוא הציווי הראשון בסעיף הראשון של חוק יסוד מבקר המדינה:

"מבקר המדינה יקיים ביקורת על המשק... של הרשויות המקומיות...".

בלחץ הנסיבות עבר משרד מבקר המדינה לביקורת חלקית, נקודתית בתחום הרשויות המקומיות. עוד במחצית שנות ה־80 החל המשרד לפרסם דוחות על רשויות מקומיות במרוכז – לפי הכוונה המקורית – פעם בשנה. אך מאז שפורסם הדוח המרוכז הראשון ב־1986, ראו אור, עד 1999, דהיינו במהלך 14 שנים, רק 4 דוחות כאלה: ב־1995, 1996–1992, ו־1998. אמנם ראו אור גם דוחות מיוחדים, כמה מהם נקודתיים: אחד

המעניינים ביותר על עיריית בני ברק פורסם ב־1990 ודן אך ורק בשני חוזים לבניית בנין העירייה ובית ספר, במימון יזמים.

הביקורת הנקודתית מצאה גם ביטוי נוסף: כדי להכיל, ככל הנחת, את הביקורת על רשויות מקומיות רבות יותר, התחזקה השיטה של בדיקת נושא אחד. כך למשל, בדוח על השלטון המקומי שניתן בשנת 1995, התפרסמה "רשימת הגופים המבוקרים, שדיווח על פעולותיהם נכלל בפרקים השונים בדוח זה". לפי רשימה זו נבדק השימוש בכספי רשויות מקומיות בקשר עם תעמולת הבחירות ב־28 רשויות מקומיות; הטיפול של עיריות במבנים מסוכנים שבתחומן ב־5 עיריות; וקיום תנאי בטיחות וביטחון במתקני ספורט ב־15 רשויות מקומיות. אף לא אחד משלושת הנושאים יכול להיחשב כמרכזי לתפקידי הרשויות המקומיות, ו"הצצה" בנושאים אלה לא יכולה לבוא במקום ביקורת סולידית על פעולות הרשויות המקומיות.

התופעות הנזכרות יש בהן כדי להצביע על נסיגה מהתפקיד לקיים את הביקורת ברשויות המקומיות. נראה שביקורת המדינה נסוגה באופן הדרגתי מאחריותה לבצע בדיקה מקיפה ברשויות המקומיות במחזוריות סבירה, לקיים ביקורת תקופתית בארגונים הצמודים והנלווים לרשויות המקומיות לסוגיהן, ובחלק מהמקרים אף לא לקיים ביקורת כלשהי. זאת, כאשר קיים צורך חיוני לחזק את הנשיאה באחריות ולבסס את השקיפות על הנעשה בארגונים אלה.

מידת חוסר יכולתה של ביקורת המדינה לקיים את הביקורת במגזר השלטון המקומי, ז.א. לקיים לפחות נוכחות כלשהי, מתבטא בלוח הבא, המציג את מספר הגופים המשוערים במגזר זה לעומת מספר הדוחות שפורסמו ב־11 שנים (1988–1998). "משוערים" כיון שכפי שצוין לעיל, מחד גיסא המספר המדויק בחלק מהקטגוריות אינו ידוע; ומאידך גיסא, מכיוון שמתפרסמים ממצאי ביקורת על רשויות מקומיות, כללית וספציפית, גם בדוחות שאינם דנים רק ברשויות מקומיות. (למשל, ב"דוח הביקורת בשלטון המקומי התשנ"ז–1996" נכללו פרקים מהדוחות השנתיים של מבקר המדינה מס' 45 (1995) ו־46 (1996).

הנתונים משרטטים תמונה עגומה למדי מבחינת היקף, עומק ותדירות ביקורת המדינה ברשויות המקומיות. בעיריות נעשה מאמץ ופורסמו 22 דוחות מקיפים או חלקיים – נקודתיים; אך גם כאן יש לציין, כי בתוך 22 הדוחות אותר רק מקרה אחד – עיריית ירושלים – שבה הביקורת חזרה ופרסמה דוח (חלקי) על רשות מקומית.

ככל שמתבוננים על הנתונים שבלוח, מימין לשמאל, התמונה עגומה יותר: מכלל 148 מועצות מקומיות פורסמו דוחות על 22, קרוב למחציתם במועצות מעבר לקו הירוק (ביקורת זו בוצעה על ידי החטיבה לביקורת מערכת הביטחון במשרד מבקר המדינה). דוחות אלה מופיעים בדוחות השנתיים של מבקר המדינה ולא בדוחות המיוחדים על השלטון המקומי. על 53 מועצות אזוריות פורסמו 5 דוחות משך 11 שנים; על 170 מועצות דתיות – 12 דוחות, שוב כמחציתם בוצעה על ידי חטיבת הביקורת במערכת הביטחון. על גופי תכנון ובנייה – 5, על איגודי ערים אף לא אחד; ועל גופים משקיים – 16 (לדוגמא: תיאטרון עירוני חיפה, חברה לבידור ובילוי (חולון) בע"מ, הקמת המרינה בחוף ימה של אשקלון, החברה לפיתוח אזור לוד ורמלה בע"מ).

לוח 2:

דוחות מבקר המדינה שפורסמו על השלטון המקומי בין השנים 1988 – 1998

גופים עסקיים	איגודי ערים	גופי תכנון ובנייה	מועצות דתיות	מועצות אזוריות	מועצות מקומיות	עיריות	גופי שלטון
70	47	31	170	53	148	61	מקומי – 1997
2			1		1	2	1988
			1		1	1	1989
					1	1	1990
2					1	1	1991
2			1	4	4	2	*1992
1		1	1		1		1993
4		1	1		1		1994
1		1	1	1	4	5	*1995
3		1	2		4	2	*1996
			3		2		1997
1		1	1		2	8	*1998
16	–	5	12	5	22	22	ס"ה

* בשנים אלה פורסמו דוחות מיוחדים על השלטון המקומי, שמכילים קבצים של דוחות על הביקורת ברשויות המקומיות שפורסמו ע"י משרד מבקר המדינה; דוחות חלקיים נספרו כדוחות מלאים; לעומת זאת דוחות שמתייחסים באופן כוללני לתחום אחד של פעולות השלטון המקומי לא נספרו.

המסקנה היא בלתי נמנעת: לפי קני מידה סבירים משרד מבקר המדינה אינו מצליח עוד לקיים את הביקורת בתחום הרשויות המקומיות. קיימים מאות רבות של ארגונים במגזר זה שהביקורת אף פעם לא הגיעה אליהם; ואף בגדולים שבהם – עיריות ירושלים, תל אביב וחיפה – ההיקף והתדירות של הביקורת אינם מספיקים.

מה לעשות

עקרונית – כפי שצוין בתחילת המאמר – אין הכרח שמשרד מבקר המדינה יעסוק בביקורת ברשויות המקומיות. קיימות מספר אלטרנטיבות לפתרונות: יציאה הדרגתית של ביקורת המדינה מתחום פעילות זה; חיזוק הביקורת הבלתי תלויה ברשויות המקומיות; או – הקמת משרד ביקורת בלתי תלוי אך ורק לרשויות המקומיות ומסירת הביקורת בגופי משנה נלווים של השלטון המקומי – לרואי חשבון או מבקרים מקצועיים בקבלנות. לכל אחד מפתרונות אלה יוקדשו כמה מילות הסבר.

יציאה הדרגתית של משרד מבקר המדינה מהביקורת

משרד מבקר המדינה אינו מקיים את הביקורת בשלטון המקומי לפי קני מידה סבירים. מאידך, האפקטיביות של דוחות הביקורת בתחום זה תמיד היתה שנויה במחלוקת. ד"ר י.א. נבנצל ז"ל שכהן 20 שנים כמבקר מדינה (1961–1981), אף שכנע את הוועדה

לענייני ביקורת המדינה – ולפניה את ועדת המשנה – שאין טעם לדון בממצאי הביקורת בדוחות אלה מסיבות שונות. כאשר יצחק טוניק ז"ל, מבקר המדינה השלישי, פרסם ב-1986 דוח על השלטון המקומי, שכלל ביקורת חסרת תקדים על משרד הפנים על העדר הפיקוח מטעמו על הנעשה ברשויות המקומיות, שקע הדוח ונעלם מתודעת הציבור, כאילו לא היה. הפרק הראשון בדוח זה – "שכר ותשלומים גלויים לשכר של עובדי הרשויות המקומיות" – חשף את שכרם המופרז של בכירי הרשויות המקומיות, תוך שבירת מסורת של הימנעות מחשיפת מבוקרים. אמנם שמות לא הוזכרו במפורש, אבל קל היה לזהות את בעלי התפקידים שהוזכרו בדוח. גם זה לא סייע להעלות לרמת התודעה הלאומית את ממצאי הביקורת. בחיי היום-יום הדחוסים והאינטנסיביים של מדינת ישראל דוחות מבקר המדינה על השלטון המקומי אינם אפקטיביים במידה הדרושה והראויה, אף כי אינם פחות טובים או מקצועיים מאשר יתר דוחות הביקורת. מבחינה אובייקטיבית, דרושה – יותר מאי פעם – ביקורת אפקטיבית בתחום השלטון המקומי. אשר על כן, נראה עדיף שהביקורת תועבר באופן הדרגתי למוסד ביקורת שמסוגל לקיים אותו, שזה עיסוקו המרכזי, אולי הבלעדי, ושתקיים ביקורת שוטפת. לא יעלה על הדעת להותיר חלל ריק מבחינת הביקורת בתחום חשוב זה במינהל הציבורי, וראוי – על בסיס תכנון רב-שנתי – להעביר את תפקידי הביקורת למסגרת שתפעל על-פי אחת מהאלטרנטיבות הבאות: השיטה האנגלית, השיטה הצרפתית או שיטה ישראלית, שונה מזו הקיימת היום.

השיטה האנגלית

זאת אולי האלטרנטיבה העדיפה מכולן, כיון שנחנה במספר יתרונות משמעותיים: 1. היא מוקדשת כולה לביקורת הרשויות המקומיות; 2. היא בלתי תלויה לחלוטין בשלטון המקומי, אקסוגנית, בדיוק כמו ביקורת המדינה (מוסד בלתי תלוי); 3. יש לה "שיניים" חזקות מאד, וסנקציה של אי-אישור תקציבה של רשות מקומית, שאינה עומדת בקריטריונים המנחים שקבע השלטון המרכזי.

שיטה זו הינה מחידושי הגב' מרגרט ת'צ'ר מ-1982 ונראה כי אחד המוצלחים. המוטיבציה היתה פוליטית, "לשבור" את הכוח הפוליטי העצמאי של הרשויות המקומיות שהעמיד את השלטון המרכזי בפני עובדות מוגמרות בתחומים שונים. מוסד הביקורת שימש כלי שרת יעיל למטרה זו.

האנגלים הקימו מוסד ביקורת בלתי תלוי לשלטון המקומי במבנה הבא: מסגרת שמבצעת את העבודה, מכינה ומגישה את הדוחות, וגוף ציבורי אשר אמור לתת את הנחיות הביצוע. מהתבוננות קרובה יותר ייתכן שהגוף הציבורי מיותר, אולי אף מזיק (זה היה הרושם של כותב שורות אלה, כאשר, לפני מספר שנים היתה לו הזדמנות לבחון מקרוב את שיטות העבודה של מוסד הביקורת בשלטון המקומי בסקוטלנד, שעסק אז בביקורת ב-48 גופי השלטון המקומי).

השיטה הצרפתית

בצרפת אין מדובר בגוף ביקורת ייחודי בתחום השלטון המקומי, אלא בחלוקה גיאוגרפית של הביקורת. בצרפת, לאחר ניסיונות שנמשכו שנים ועקב אי־שביעות רצון מהמצב הקיים, חולקו שטחי הביקורת ל־26 פרובינציות: 24 בצרפת עצמה ועוד שניים בשטחים מעבר לגבולות צרפת. קיימת כפיפות ניהולית ומינהלית למרכז, ה־Cour des Comptes בפריז (מוסד ביקורת המדינה של צרפת). היתרון הגדול הוא שבמדינה יחסית גדולה קירבו את הביקורת יותר לנעשה בשטח. פועל יוצא, שפעולות הרשויות המקומיות נבדקות על ידי צוות מקצועי של כל אחת מ־26 הפרובינציות המכיר ומעורה היטב בפרובינציה. למבקרים המחוזיים נתונות גם סמכויות להתערב בנעשה ברשויות המקומיות, על פי יוזמה ותיאום עם הנציג הבכיר של הממשל המרכזי באזור, ה־"פרפה" (Prefet).

על בסיס עקרון דומה הקים משרד מבקר המדינה האמריקאי (ה־GAO) 15 משרדים אזוריים לביקורת המדינה בארצות הברית ועוד שלושה מחוץ לארצות הברית (פרנקפורט, פנמה, המזרח הרחוק). אין הדבר נוגע לרשויות המקומיות, כיון שה־GAO אינו עוסק בביקורת בשלטון המקומי. שם אמורה להיות ביקורת מפותחת ברמת הרשויות. אלא, כי כפי שהראו ממצאי המחקר של פרופ' אשר פרידברג, הביקורת – אם וכאשר היא קיימת – רחוקה מלענות על הדרישות (ראה מאמרו, בקובץ זה, על הביקורת במגזר השלטון המקומי בארה"ב).

השיטה הצרפתית ובהמשכה השיטה האמריקאית, היא כמובן יקרה יותר מאשר מוסד מרכזי אחד שחולש על כל תחומי הביקורת (כמו בישראל). אבל צריך להיות ברור, כי ל"בזבוז", כביכול, על כוח אדם ומשאבים יתרון רב ביעילות ובאפקטיביות של ביקורת מקצועית, המתמחה בשלטון המקומי.

השיטה האוסטרית

ראוי להזכיר גם את השיטה האוסטרית, המבוססת, בעקרון, על אמרתו של יוליוס קיסר הרומי: "באתי, ראיתי, ניצחתי". תיאורטית קיימת ביקורת בכל עיירה, שמספר תושביה 20,000 ומעלה; ספק אם זה מתקיים. השיטה במהותה מבוססת על קיום ביקורת כוללנית אינטנסיבית על ידי צוות ביקורת מהמרכז לרשויות המקומיות. הצוות שוהה בעיירה/עיר מבוקרת כשבועיים ומגיש דוח לאחר ששה שבועות. באשר לווינה, עיר הבירה, אין שיטה זו מיושמת; באשר לערים גדולות אחרות כגון: גרף, לינץ, זלצבורג וכו', ספק אם היא מיושמת. מעניין היה לדעת באיזה מידה אכן "מקיימים" את הביקורת ברשויות מקומיות באוסטריה. מאידך, יש בוודאי מה ללמוד מהמתודולוגיה של ריכוז כוח ביקורת משך זמן קצר בגוף מבוקר קטן יחסית, ופרסום הממצאים תוך זמן קצר.

סיכום

בתנאי ישראל נראה כסביר ביותר לאמץ את השיטה האנגלית, דהיינו להקים מוסד עצמאי ונפרד ממושרד מבקר המדינה, שאליו יועברו, בהדרגה, תפקידי הביקורת הבלתי תלויה ברשויות מקומיות. ראוי לשקול מתן "שיניים" לגוף זה כגון אי-אישור התקציב, או הפעלת ביקורת דחופה אם הממצאים מצדיקים זאת. כמובן, עקב הבדלי הגודל, אין צורך ביותר ממוסד אחד; אפשר לשקול – אם זה נראה כך למחוקק – להקים מוסד נפרד לרשויות המקומיות הערביות.

האפשרות השנייה אותה ראוי לשקול הינה העברה הדרגתית של תפקידי הביקורת למבקרים של הרשויות המקומיות, תוך חיוזוק סמכויותיהם, על פי חוק, כגון החובה לפרסם דוחות (דבר שלמעשה מתקיים כבר במרבית הרשויות בהן פועלים מבקרים). תהליך זה חייב להיות מלווה בשינוי פסיכולוגי וניהולי עמוק – חיוזוק תחושת העצמאות של המבקרים. כיום, על אף הסמכויות החוקיות שניתנו למבקרים ברשויות המקומיות בפקודת העיריות, לא מעטים ביניהם נמנעים מלהתעמת עם ראש הרשות המקומית או מועצת הרשות. ראוי גם להיזהר מאוד שמינוי המבקר לא יהפוך למינוי פוליטי. קשר פוליטי והשפעה פוליטית הוא פסק דין מוות לכל מוסד ביקורת, שחייב להיות – בדומה לביקורת המדינה – בלתי תלוי, אובייקטיבי, מקצועי, וללא רבב בתחום טוהר המידות.